

Корольчук Віктор Володимирович,
*старший науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник;*
Федченко Марія Сергіївна, *студентка
юридично-психологічного факультету
Національної академії внутрішніх
справ*

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОЛІГРАФНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні існує безліч можливостей використання науково-технічних засобів для виявлення та викриття брехні під час розслідування злочинів. Проте ні чинним Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України, ні законами чи іншими нормативними актами України не передбачено

процедуру їх застосування та не обумовлено можливість використання отриманих результатів як доказів.

Нині розроблено кілька пристроїв для детекції брехні. До них належать: контролограф, фоноскоп, аналітичні комплекси дослідження магнітних сигналів та аналізатори стресу в голосі, проте найбільш ефективний та найлегший у використанні - поліграф.

Щодо позиції та ставлення до поліграфа в колі науковців та практиків існують різні думки, що ґрунтуються на об'єктивних засадах і суб'єктивному ставленні до цього науково-технічного пристрою. Так, одні науковці категорично заперечують застосування поліграфа, апелюючи до порушення конституційних норм, які регламентують свободи та гарантії людини. Наприклад, В. О. Коновалова вважає застосування поліграфа недопустимим через практичну відсутність належної експериментальної бази [1, с. 180-181]. Водночас на противагу такій позиції виступає Т. Р. Морозова, яка наголошує, що у вітчизняній науковій літературі не лише не враховується практика широкого використання поліграфа в поліції, державних органах і кримінальному судочинстві розвинутих країн, а й ігноруються здобутки вітчизняних поліграфологів [2, с. 229]. Натомість інші підтримують подальше впровадження цього науково-технічного засобу в діяльність правоохоронних органів з урахуванням розробки застосування поліграфа конкретними нормативно-правовими документами.

Міжнародна практика свідчить про доцільність використання зазначеного науково-технічного забезпечення та надійність і достовірність отриманих поліграфологічних даних, які сприяють розкриттю й розслідуванню злочинів. Водночас варто визнати, що низка чинників стримує застосування цього науково-технічного забезпечення в діяльності правоохоронних органів України, зокрема: 1) відсутність державної програми з впровадження поліграфа у сферу діяльності правоохоронних органів; 2) практична відсутність нормативно-правового забезпечення, яке б регулювало правовідносини щодо використання поліграфа; 3) невідпрацьований механізм державної підготовки спеціалістів-поліграфологів, діяльність яких передбачала б сприяння правоохоронним органам України [3, с. 343-344].

Виправданість впровадження психофізіологічних експертиз, а відповідно й висновків поліграфолога як доказів на досудовому розслідуванні та під час судового розгляду справи, уже було доведено досвідом таких зарубіжних країн, як США, Японія, Канада, Ізраїль та ін. До речі, відносно недавно до них приєдналась і Росія, де впродовж останніх 20 років з успіхом використовуються поліграфні експертизи. Тобто можна стверджувати, що психофізіологічний метод детекції брехні став популярним і використовується в багатьох країнах світу. У деяких країнах результати поліграфа навіть визнаються достатніми для пред'явлення обвинувачення. В Україні ж поодинокі фірми також надають такі послуги, але вони не є поширеними через відсутність законодавчого закріплення стандартів проведення таких досліджень, що, звісно, зумовлює неоднозначне ставлення до результатів, отриманих за допомогою поліграфа.

На нашу думку, ігнорування поліграфного дослідження є не виправданим, адже це здебільшого може призвести до неповної реалізації прав громадян на можливість усіма незабороненими законом засобами й методами відстоювати свою невинуватість в інкримінованому йому злочині. Тому доцільно ввести поняття поліграфних досліджень у кримінальний процес і конкретизувати засади їх використання.

Окрім цього, відповідно до КПК України, перепон для застосування поліграфа також немає, оскільки, наприклад, у ст. 84 КПК України зазначено, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані в передбаченому кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають доказуванню. Водночас КПК України встановлює перелік процесуальних джерел доказів, зокрема показання, речові докази, документи та висновки експертів. Відповідно до ст. 101 КПК України, висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень і зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Відповідно, у ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» визначено можливість

проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, залучити, крім судових експертів, також інших фахівців із відповідних галузей знань.

Більше того, можливість використання поліграфних перевірок у кримінальному провадженні впливає ще й із процесуальних прав його учасників. Так, згідно зі ст. 42 КПК України, підозрюваному, обвинуваченому надано право збирати і подавати докази, а захисник (ст. 46 КПК України та ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») наділений комплексом прав, у тому числі правом клопотати про проведення експертизи.

Проте відкритим залишається питання нормативноправового закріплення процедур проведення поліграфного дослідження, адже недотримання методологічних, кваліфікаційних та організаційних умов його проведення призведе, по-перше, до можливих помилок, по-друге, до неможливості перевірки результатів, що є суттєвою умовою визнання можливості застосування цього дослідження в кримінальному процесі [4, с.13].

У наукових працях з цієї проблематики часто зазначають, що використання висновків поліграфолога як доказу під час досудового розслідування чи судового процесу є інколи останнім шансом для людини довести свою невинуватість. Досудове розслідування не завжди може гарантувати повний аналіз та знаходження всіх доказових матеріалів, тому в певних випадках послуги поліграфолога просто необхідні [5, с. 63].

Таким чином, у перспективі доцільно було б надати особам, які здійснюють розслідування та судовий розгляд справ, право застосовувати під час допиту науково-технічні засоби для виявлення та викриття брехні. З розвитком науки перелік таких пристроїв, що використовуються в судочинстві для отримання доказів загалом і в провадженні окремих процесуальних (слідчих) дій зокрема, поповнюється, а методики їх застосування та підготовка юристів з урахуванням цього постійно вдосконалюються. А тому вони повинні бути включені в законодавчий перелік технічних засобів, допустимих при допиті.

Отже, найближчим часом необхідно законодавчо вирішити питання щодо застосування поліграфного дослідження в правовому полі з метою більш ефективного та широкого впровадження результатів, отриманих за допомогою цього пристрою.

Список використаних джерел

1. Коновалова В. Е. Моральні засади судочинства: стан і тенденції / В. Е. Коновалова // Вісник Академії правових наук України. - 2006. - № 2 (45). - С. 178-184.
2. Морозова Т. Р. Сучасний стан теорії та практики поліграфних опитувань / Т. Р. Морозова // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2004. - № 6. - С.223-230.
3. Мотлях О. І. Використання поліграфа в діяльності правоохоронних органів окремих держав СНД / О. І. Мотлях // Право та управління. - 2012. - № 1. - С. 332-349.
4. Семенов В. В. Психологические возможности распознавания лжности показаний / В. В. Семенов // Российский следователь. - 2003. - № 9. - С. 96.
5. Усіков І. П. Криміналістичні особливості формування висновків психофізіологічного дослідження на поліграфі як одного із процесуальних джерел доказів / І. П. Усіков // Перша Всеукраїнська конференція поліграфологів. - 2009. - С. 130.